

Vybrané problémy klasifikácie štátov sveta

Viliam PRAŽIAK, Branislav NIŽNANSKÝ

Abstract: *The aim of the article is to demonstrate the need for content innovation of the core of geographical knowledge in geographical education and possible changes. A teacher should have knowledge of such content so that he can lead the educational process to such problem-oriented tasks. One of them is the base of geographical knowledge for the development aid and distinction between the countries which need such aid and those countries which provides it is a typical application of Geography. In this paper we will describe the classification concepts of the countries around the world and then we will highlight the new approaches on the typology of countries around the world.*

Keywords: *classification of states, development aid, geography*

Úvod

Cieľom príspevku je na príklade inovácie typológie štátov demonštrovať potrebu inovácie obsahu jadra geografických znalostí v geografickom vzdelávaní. Inovovaný obsah má učiteľ vo vyučovaní aplikovať cez problémovo orientované úlohy, ktorými žiakov učí spájať školské poznatky s reálnymi problémami sveta. Jedným z takých problémov je rozvojová pomoc.

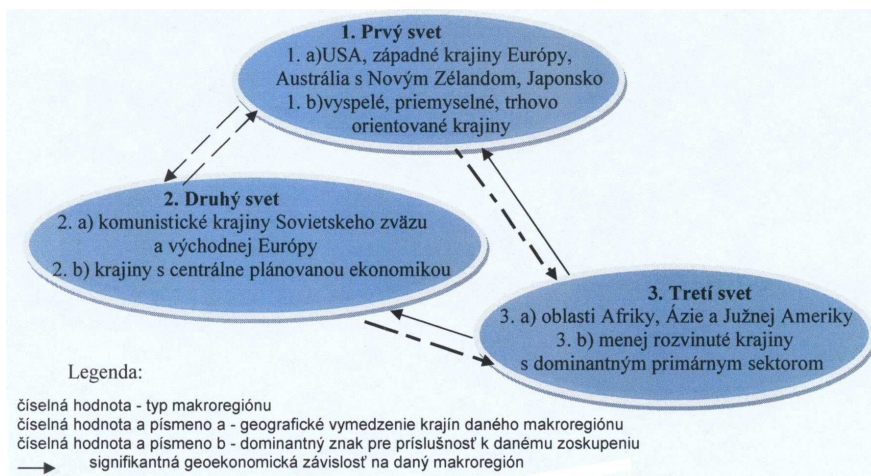
Odlíšenie štátov pomoc potrebujeúcich a poskytujúcich je typickým aplikačným poznatkom geografie. Viacerí geografi reflektujú spoločenské problémy (A. B. Murphy, 2005) cez široké spektrum spoločenských oblastí, čím ovplyvňujú reflexiu sociálnych javov od vplyvov globalizácie až po geopolitické posuny vo svete. Geografia má význam nielen pre rôzne spoločenské zoskupenia (jej poznatky a informácie sú vysoko cenené vládnymi agentúrami a súkromnými podnikmi), ale aj pre krajiny a regióny ako také. Spoločenskú relevanciu geografie podľa J. Rapera (2007) najlepšie vystihuje časovo-priestorový vzťah medzi informačnou potrebou a geografickým informačným objektom.

Postavenie geografie, jej kompetencie pre život, využiteľnosť vedomostí v životných situáciách súvisí s otázkami: Možno sa správne orientovať v súčasných problémoch vo svete bez geografie? Aký obraz sveta je potrebné prezentovať v súčasnom geografickom vzdelávaní? Aktuálne akcentovanie spoločensko-odborných tém si vyžaduje prehodnotiť klasické didaktické koncepcie klasifikácie štátov sveta a ponúknuť inovatívne prístupy na danú problematiku. Príspevok je venovaný novým pohľadom zahraničných autorov na typológiu štátov sveta v porovnaní s klasickými koncepciami 20. storočia.

1. Koncepcie klasifikácie štátov sveta v 20. storočí

Od druhej polovice 20. storočia sa na viac ako štyridsať rokov akceptovala klasifikácia krajín sveta do troch zoskupení podľa ekonomických a ideologických faktorov na prvý, druhý a tretí svet: vyspelé kapitalistické štáty s trhovou ekonomikou, socialistické štáty s centrálnou plánovanou ekonomikou a rozvojové krajiny (R. Ištók, 2006, J. P. Rodrigue, 2010).

Prvý svet reprezentovali priemyselné štáty Európy, USA, Austrália s Novým Zélandom a Japonsko s vysokým hrubým domácim produktom na osobu. Takmer všetky tieto krajiny mali pluralitný, parlamentný systém vlády (J. P. Rodrigue). Druhý svet pozostával zo zoskupenia komunistami ovládaných krajín východnej a strednej Európy (Československa, Poľska a Maďarska, Sovietskeho zväzu atď.). V dôsledku zániku komunizmu v týchto krajinách druhý svet ako taký už neexistuje (A. Giddens, 1997). Termín Tretí svet (autorom je podľa C. D. Thomasa (2001) francúzsky demograf Alfred Sauvy) sa bežne užíval pre súhrnné označenie menej rozvinutých krajín. Tvorili ho Európanmi v minulosti kolonizované krajiny Afriky, Ázie a Južnej Ameriky. Vyznačovali sa nízkym stupňom industrializácie, pôsobením väčšiny obyvateľstva v primárnom sektore atď. Koncepcia troch hospodársko-politických makrosfér (obr. 1) stráca podľa R. Ištoka (2006) po rozpade socialistického bloku opodstatnenie.

Obr. 1. Klasická koncepcia rozdelenia štátov sveta na tri skupiny

V danom období vznikla aj klasifikácia štátov sveta na základe úrovne ekonomického rozvoja s použitím "geografickej" terminológie. Ekonomicky vyspelé štáty sa označovali termínom „(bohatý, priemyselný) Sever“, a pre ostatné štáty, ktoré predstavujú značne heterogénnu skupinu krajín, sa presadil termín „(chudobný, poľnohospodársky) Juh“. Táto „Brandtova línia“ reflektovala skutočnosť, že väčšina krajín je položená na juh od ekonomicky vyspelých, priemyselných štátov (R. Ištok, 2006, A. Giddens, 1997).

Zmeny ovplyvňujúce ekonomiku ku koncu 20. storočia (porov. L. Adamcová a kol., 2006): vedecko-technický pokrok v hlavných centrách svetovej ekonomiky – v USA, Japonsku a EÚ, štrukturálne reformy s orientáciou na trh, zahraničné investície a i. ovplyvnili typológiu štátov. Dominujú štáty s rozvinutou trhovou ekonomikou, druhá je skupina transformujúcich sa štátov (formujúce sa trhové ekonomiky) a najväčšiu skupinu tvoria "rozvojové krajiny". Zmena oproti koncepcii troch svetov nastala v druhej skupine dovtedy nepoznaným prechodom od centrálne plánovanej ekonomiky na trhový mechanizmus a transformáciou medzinárodných hospodárskych vzťahov.

2. Inovované koncepcie typológie štátov sveta

Súčasná doba je dobou globalizácie (porov. W. S. Cohen, D. Windor, J. H. Bergstrand, 2008, A. Lahn, 2010) na báze šírenia politickej demokracie a trhovej ekonomiky (D. Snow 2010). Postavenie krajín v meniacom sa medzinárodnom hospodárskom, politickom, kultúrnom prostredí, rovnako ako vnútorné problémy, ktorým tieto krajiny čelia sa stávajú bázou generovania inovatívnych prístupov klasifikácie krajín sveta podľa odborníkov a organizácií zaoberajúcich sa oblasťami medzinárodných vzťahov, politiky, geografie a globálnych zmien v 21. storočí (porov. W. S. Cohen, D. Windor, J. H. Bergstrand, 2008, J. D. Sachs, J. L. Gallup, A. D. Mellinger, 1999).

2.1 Typológia krajín sveta podľa medzinárodných organizácií

Základom klasifikácie je stanovenie hraníc hospodárskej vyspelosti krajín. Medzinárodné inštitúcie napríklad určujú hranice intervalov ekonomických kritérií (J. Macháček a kol., 2006), i keď nemajú jednotný názor na otázku, ktorú krajinu je možné jednoznačne identifikovať ako vyspelú. Existuje viacero koncepcií, z ktorých dve možno označiť ako dôležité (M. Lebieczik, P. Nezval, I. Majerová, 2007): 1. Užšia koncepcia, ktorú uplatňuje OSN a niektoré jej organizácie, väčšinou aplikuje ako hlavné kritérium klasifikácie krajín sveta politickú samostatnosť a charakter ekonomických vzťahov. 2. Širšia koncepcia berie na zreteľ hľadisko ekonomickej úrovne meranej v HDP alebo HNP na obyvateľa a charakter odvetvovej štruktúry ekonomiky. Typickým predstaviteľom takéhoto prístupu je Svetová banka, podobný prístup uplatňuje aj OECD.

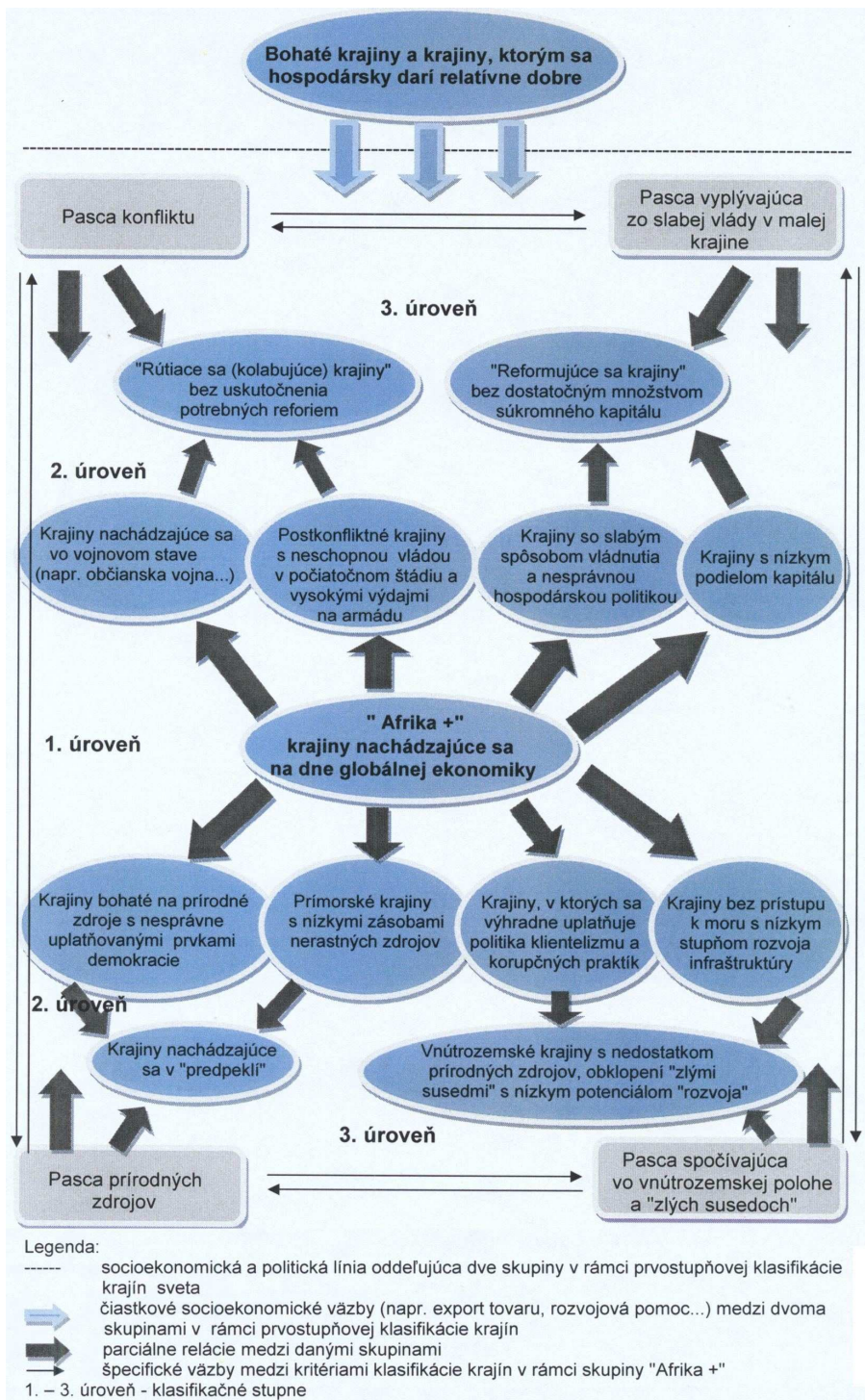
Pre názornú predstavu klasifikovania krajín sveta podľa vybraných medzinárodných organizácií do jednotlivých skupín na základe nimi stanovenej metodiky ponúkame nižšie uvedenú tabuľku 1.

Tab. 1. Geoeconomické klasifikácie krajín sveta podľa vybraných medzinárodných organizácií

Medzinárodná organizácia	Klasifikačné premenné	Indikátory Zaradenia jednotlivé krajiny do klasifikačnej skupiny	Klasifikácia krajín sveta (numerické vyjadrenie počtu krajín v danej skupine)	Vybrané charakteristiky krajín v danej skupine, resp. ich teritoriálna skladba s numerickým vyjadrením
Medzinárodný menový fond (MMF) a Svetová banka	ekonomické premenné s cieľom zaradenia do výkonnostných skupín (high income, upper middle, lower middle income, low income)	HDP resp. HNP na obyvateľa	rozvinuté ekonomiky (29)	krajiny EÚ a anglo, franko, ázijské prostredie (29)
			ostatné formujúce sa trhové a rozvojové ekonomiky (146)	Afrika (49)
				Stredná a východná Európa (14)
				SNS (13)
				rozvojová Ázia (23)
				Stredný Východ (14)
Západná hemisféra (33)				
Organizácia spojených národov (OSN)	politicko-ekonomické premenné	HDP na obyvateľa, stupeň miery demokracie, forma vlády a i.	rozvinuté trhové ekonomiky (33)	najvyšší životný štandard vyplývajúci z najvyššieho HDP na obyvateľa meraného v USD patria tu predovšetkým vyspelé priemyselné krajiny nie sú tu zahrnuté: bohaté ropné rozvojové ekonomiky a ANIZ patria medzi technologicky najvyspelejšie uskutočňuje sa tu najvyspelejší a najkvalitnejší výskum a vzdelanie
			transformujúce sa ekonomiky (19)	v minulosti mali väčšinou centrálnu plánovanú ekonomiku najvýraznejšia ich charakteristika: "prechodový charakter hospodárstva"
			rozvojové ekonomiky (101)	vyznačujú sa najnižším životným štandardom
				väčšina z nich sa zaraďuje medzi skupinu krajín s najväčšou chudobou
				snaha o realizáciu štrukturálnych zmien v hospodárstve jednotlivých krajín
				vzrast podielu priemyslu a služieb na HDP
				najväčšia zamestnanosť vo väčšine krajín zostáva v primárnom sektore
				vedecký pokrok a kvalita vzdelávania výrazne zaostáva za rozvinutými trhovými ekonomikami
				sú často vystavené štrukturálnym turbulenciám
			OECD	ekonomické premenné
nečlenské krajiny OECD	krajiny Afriky a stredného Východu			
	dynamicky sa rozvíjajúce krajiny Ázie			
	krajiny Latinskej Ameriky			
krajiny strednej a východnej Európy				

Zdroj: spracované autormi podľa World Economic Outlook 2005, MMF, : World Economic Situation and Prospects 2005 UN., N.Y., UNCTAD Handbook of Statistics 2005, N.Y., L. Adamcová a kol. (2006), M. Lebedzik a kol. (2007)

2.2 Klasifikácia štátov sveta podľa zahraničných autorov

Obr. 2. Schéma klasifikácie krajín sveta s ich väzbami zostavená podľa P. Colliera (2009)

Na základe empirických štatistických výsledkov hodnotenia postavenia krajín sveta v globálnej ekonomike, ku ktorým sa dopracoval oxfordský ekonóm P. Collier (2009) bolo možné zostaviť inovovanú schému klasifikácie krajín sveta (obr. 2). Ide o trojstupňovú typológiu krajín sveta so zameraním na skupinu krajín označenú termínom "Afrika +". Daná skupina podľa P. Colliera predstavuje výzvu pre súčasnú globalizačnú dobu.

Záver

Predložený návrh klasifikácie krajín je prezentáciou postupu zvoleného pri hľadaní ukážky aplikácie školskej geografie pre riešenie reálnych problémov sveta a zároveň základom prác na budovaní východísk pre odbor aplikovanej geografie na KU venovaný charitatívnej pomoci a misijnej činnosti. Pokračovanie riešenia problému (GAPF 1/21/2010) je zamerané na odlíšenie štátov pomoc potrebujuúcich a pomoc poskytujúcich, čo je podľa nášho názoru typickou aplikáciou politickej, ekonomickej a sociálnej geografie.

Literatúra

- ADAMCOVÁ, L. a kol., 2006: *Úvod do rozvojových študií*. Praha: Vysoká škola ekonomická: Fakulta medzinárodných vzťahů, 2006. ISBN 80-245-1057-X, 12-58.
- BHAGWATI, J., 2009: *Feeble Critiques: Capitalism's Petty Detractors*. 2009. [cit. 2010-5-25]. <http://www.worldaffairsjournal.org/articles/2009-Fall/full-Bhagwati-Fall-2009.html>
- BHAGWATI, J., SRINIVASAN, T. N.: *Trade and Poverty in the Poor Countries*. The American Economic Review, Vol. 92, No. 2. ISSN:00028282, 180-184.
- COHEN, W. S., WINDSOR, D., BERGSTRAND, J. H., 2008: *Globalization in the 21st Century How Interconnected is the World?* Emirates Center for Strategic Studies, 2008, 15-30.
- COLLIER, P., 2009: *Miliarda nejhudších. Proč se některým zemím nedaří a co s tím*. Praha: Vyšehrad, 2009. ISBN 9788074290107, 15-95.
- EASTERLY, W. 2010: *Břímě bílého muže. Proč pomoc západu Třetímu světu selhává?* Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1776-5, 15-58.
- FUKUYAMA, F., 2005: *Velký rozvrat. Lidská prirodzenost' a opätovné nastolenie spoločenského poriadku*. Bratislava: AGORA, 2005. ISBN 80-969394-1-6, 15-21.
- GIDDENS, A., 1997: *Sociologie*. Praha: Argo, 1997. ISBN 80-7203-124-4, 76-79.
- Interview with Jagdish Bhagwati, Professor of law and economics at Columbia University*. Foreign Affairs and International Trade Canada.
- IŠTOK, R., 2006: *Priestorovo-politická štruktúra sveta a jej vývojové tendencie v období globalizácie*. In: Ištok, R. (eds.): *Transformácia politicko-priestorových systémov a systémov demokracie*. FHPV PU, Prešov, 2006, 62 – 107.
- KACOWICZ, A. M., 2007: "Globalization, Poverty, and the North-South Divide." *International Studies Review* 9.4 (2007): 565-580. Academic Search Complete. EBSCO.
- LAHN, A.: *Globalization in the 21st century*. [online].
- LEBIEDZIK, M., NEZVAL, P., MAJEROVÁ, I., 2007: *Světová ekonomika*. Brno: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1510-7, 8-45.
- MACHÁČEK, J. a kol., 2006: *Problémy rozvojových zemí, jejich příčiny a cesty k řešení*. Výstup z projektu Grantové agentury ČR 402/03/1336. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodárská fakulta, 2006. ISBN 80-245-1060-X, 8-16.
- MURPHY, A., B. a kol., 2005: *The role of geography in public debate*. Progress in Human Geography, Edward Arnold (Publishers) Ltd. Vol. 29, No. 2, 2005, 165-170.
- NAÍM, M., 2008: *Černá kniha globalizace*. Praha: Vyšehrad, 2008. 32-35, 244-246
- NÁDVORNÍK, O. a kol., 2005: *Rozvoj*. In: Exnerová, V. (ed.): *Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o která se lidé zajímají*, Praha, Člověk v tísni 2005, 95 – 99.
- SACHS, J. D., 2001: "The Strategic Significance of Global Inequality." *The Washington Quarterly*. 24, 3, summer 2001., 187-198.
- SNOW, D., 2010: "Globalization Will Dominate 21st Century - Brief Article". USA Today (Society for the Advancement of Education). FindArticles.com. 16 Jun, 2010. [online]. [5. mája 2010] Dostupné na internete: http://findarticles.com/p/articles/mi_m1272/is_2659_128/ai_61586746/

- RAJAN, R. G., 2005: *WHAT UNDERMINES AID'S IMPACT ON GROWTH?* National Bureau of Economic Research. Cambridge, September 2005, 2-49.
- RAPER, J., 2007: *Geographic relevance*. Journal of Documentation, Emerald Group Publishing Limited. Vol. 63, num. 6, 2007, 836-852.
- RODRIGUE, J.-P.: A Divided World. Dostupné na internete
- SACHS, J., D., MELLINGER, A. D., GALLUP, J. L., 2001: *The Geography of Poverty and Wealth*, Scientific American, March 2001, 71-74.
- THOMAS, D. C., 2001: *The Theory and Practice of Third World Solidarity*. Westport, Conn.: Praeger Publishers, 2001. ISBN 0275928438, s. 72.
- VENABLES, T., 2009: *Rethinking Economic Growth in a Globalizing World; An Economic Geography Lens*. In: SPENCE M., ANNEZ, P., BUCKLEY, R. (eds) (2008) *Urbanization and Growth*, Commission on Growth and Development, World Bank, Washington DC. To be reprinted in *African Development Review*. 2009, 331-347.
- World Economic Outlook 2005*. IMF, Washington, str. 194-198.

Selected Issues of Classification of Countries in the World

Viliam PRAŽIAK, Branislav NIŽNANSKÝ

Summary: *In terms of social relevance of Geography and geographical definition of core content of geographical knowledge, the aim of article is to demonstrate the need for content innovation of the core of geographical knowledge in geographical education and change of the classical approach of Regional Geography (location area, the capital city).*

A teacher should have knowledge of such displayed content so that he can lead the educational process to such problem-oriented tasks, through which student learns to combine school knowledge with real world problems. One of them is the base of geographical knowledge for the development aid. Distinction between the countries which need such aid and those countries which provides it is a typical applied knowledge of Geography.

Present time period known as globalization with accent to the relevance of socio-vocational issues; requires reviewing actual concepts of classification of countries around the world and offering innovative approaches to the problem. In this paper we will devote to descriptions of the classification concepts of the countries around the world, which resonated in Professional circles in the past and then we will highlight the new insights of renowned foreign authors on the typology of countries around the world.

Adresa autora:

Mgr. Viliam Pražiak
Katedra geografie
Pedagogická fakulta, Katolícka Univerzita
Hrabovská 1, 034 01 Ružomberok
viliam.praziak@gmail.com

doc. RNDr. Branislav Nižnanský, CSc.
Katedra geografie
Pedagogická fakulta, Katolícka Univerzita
Hrabovská 1, 034 01 Ružomberok
Branislav.Niznansky@ku.sk